

**Darko Dukovski, *Istra i Rijeka u Hrvatskome proljeću,*
Zagreb: Alineja, 2007, 382 str.**

Autor Darko Dukovski povjesničar je i filozof, redovni profesor na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci i vanjski suradnik na Odjelu za humanističke znanosti Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, gdje predaje kolegije/predmete iz moderne povijesti, kako svjetske, tako i lokalne. Povijest XX. stoljeća, a naročito istarska povijest tog razdoblja, glavna je tema njegovih brojnih radova. Ovo je djelo, *Istra i Rijeka u Hrvatskome proljeću*, logičan slijed njegova profesionalnog interesa, kao i činjenice da je još od 2003. do 2006. godine sudjelovao u projektu *Istra i Rijeka u Hrvatskom proljeću 1971–1972*.

Riječ je o knjizi koja se, za ovo naše podneblje, bavi tematikom još uvijek vrlo živom, moglo bi se reći i pomalo osjetljivom. I sam se autor na nekoliko mjesta ograđuje navodeći da se mišljenja o tom razdoblju zajedničke nam prošlosti često razlikuju od pojedinca do pojedinca, te da zbog odsutnosti potrebnog povijesnog odmaka, ali i brojnih živih sudionika s obje strane, nije moguće zauzeti objektivno stajalište koje ne bi izazivalo poneku dvojbu. Kako bilo, činjenica je da ovo djelo, vrlo bogato fotografijama aktera i događaja Hrvatskog proljeća, dokumentima, novinskim izvadcima, svjedočanstvima i brojnim drugim detaljima, uvelike pridonosi vjerodostojnosti napisanoga.

Kao vrstan poznavatelj kompletne moderne povijesti, autor je knjigu koncipirao od šire ka užoj tematici, podijelivši je na nekoliko cjelina. Kreće od općih, svjetskih okolnosti, pa preko jugoslavenskih i hrvatskih dolazi do onih specifičnih, lokalnih – »naših«. Fokus je na godinama kojima se bavio gore spomenuti projekt, ali se za potrebe ove knjige proučavalo i opisalo godine koje su neposredno prethodile Hrvatskom proljeću (1967–1970), dijelom kako bi se dobio uvid u uzroke kasnijih događanja, a dijelom i stoga što ti uzroci čine nedjeljivi dio samih događanja.

Već u »Predgovoru« (str. 7–14) jasno se iznose motivi za pisanje ovakvog djela, kao i objašnjenje o izvorima koji su pritom korišteni, a čiju bitnu sastavnicu čini i gradivo pohranjeno u Državnom arhivu u Pazinu. Uz to gradivo vrlo su značajni podaci pronađeni u raznim tiskovinama, kao nadopuna službenim izvorima, ali i kao poseban medij koji omogućuje bolji uvid u »društveno i političko ozračje toga vremena«. Sljedeći bitan izvor čine svjedočanstva sudionika i suvremenika koji djelo izmiču iz sfere krutog znanstvenog govora i još nam više približavaju duh tog vremena. Najozbiljniji problem pri pisanju pričinjavala je nedostupnost jednog dijela gradiva. Naime jedan je dio zagubljen ili uništen (npr. dobar dio gradiva Matice hrvatske), dok je drugi dio naprosto fizički nedostupan, kao na primjer arhiva JNA, a naročito ona njene kontraobavještajne službe (KOS-a).

Poglavlje »Uvod u Hrvatsko proljeće« (15–38) podijeljeno je na dva dijela: »Vanjsko i unutarnjepolitičko ozračje (1967–1970)« (16–26) i »Hrvatsko proljeće i masovni nacionalni pokret (maspok)« (27–38). U prvom dijelu autor objašnjava situaciju u zemlji i inozemstvu neposredno pred »proljeće«, a u drugom se bavi tumačenjem pojmova povezanih s njim (kao što su »maspok«, »hrvatsko pitanje« i mnogi drugi, a među njima svakako i nosivi pojam »Hrvatsko proljeće«). Ovdje autor također navodi i »nekoliko političkih izvorišta narodnoga pokreta koja su sva zajedno činila neformalni masovni pokret«. On zaključuje da nacionalni pokret proističe iz tri izvora: prvi su izvor komunisti-reformisti, okupljeni oko reformske frakcije CK SKH i najviše republičke vlasti, drugi je Matica hrvatska, uz podršku drugih hrvatskih kulturnih i znanstvenih ustanova, a treći se izvor nalazio na Sveučilištu. Autor mišljenje o Katoličkoj crkvi kao četvrtom izvoru smatra dvojbenim. Bitno je također istaknuti da je na prostoru Istre i Rijeke vrlo važan čimbenik u tim zbivanjima bio i Čakavski sabor.

Naziv drugog poglavlja je »Politička i gospodarska osnova Hrvatskoga proljeća« (39–54), koje je također podijeljeno na dva dijela: »Deseta sjednica CK SKH: osnova nacionalno-reformskog pokreta« (40–47) i »Hrvatska gospodarska stvarnost: element nacionalne senzibilizacije« (48–54). Ovo se poglavlje bavi detaljnijom analizom političkih aktera i njihovih stajališta prema nekoliko ključnih aspekata Hrvatskog proljeća, te povezanošću gospodarske situacije u Hrvatskoj, s obzirom da su, unatoč svim političkim razlozima, ekonomske prilike vrlo često onaj »detonator« koji započinje narodne pokrete. Autor tvrdi da se po tom obrascu i u tadašnjoj Hrvatskoj gospodarstvo maksimalno ispolitiziralo i tako postalo temeljni stup nacionalne homogenizacije Hrvata, budući se stvorio dojam, ili je tako doista i bilo, da u onakvim okvirima Jugoslavije Hrvatska ne može ostvariti svoje strateške gospodarske, pa ni socijalne i političke ciljeve. S obzirom da je u Istri i Rijeci upravo gospodarska komponenta pokreta bila najizraženija, na tom mjestu autor premješta fokus sa Hrvatske na Istru i Rijeku.

Treće poglavlje je »Otvorenost Istre i Rijeke za reforme« (55–120), a podijeljeno je na četiri dijela: »Društveno okruženje i procesi« (56–72), »Značaj gospodarskoga razvitka« (73–87), »Veliki projekti: između politike i gospodarstva« (88–104), te »Kultura: društveno-politički aspekti i 'sustav improvizacije'« (105–120). U tim poglavljima autor vrlo precizno obrazlaže lokalne prilike u Istri i Rijeci uoči Hrvatskog proljeća: od društvenog okruženja preko problema s regionalnim izjašnjavanjem pri popisu stanovništva 1971. godine, socijalne politike, standarda koji je bio bolji nego u drugim dijelovima Hrvatske, ali je po ostvarenim realnim prihodima trebao biti još i bolji, potom gospodarskog razvoja, velikih državnih projekata koji su tada započeti, neki i dovršeni, neki djelomično dovršeni, a neki i ukinuti i nikad dovršeni (tunel Učka, sa svojom nikad izgrađenom željezničkom trasom, most kopno–otok Krk, au-

tocesta Rijeka–Trst, autocesta Rijeka–Zagreb, jadranski naftovod, te projekti »Gornji Jadran« i »Zaštita čovjekove sredine i mora«, pa sve do angažiranosti istarskih i riječkih žena u Hrvatskome proljeću i kulturnih aspekata »proljeća«.

Četvrta cjelina naslovljena je »‘Masovni’ nacionalni pokret: razlike, neslaganja i sukobi« (121–302). Podijeljena je na pet dijelova od kojih svaki obrađuje jedan vid Hrvatskog proljeća u Istri i Rijeci. To su: »Matica hrvatska: značaj, htijenja i problemi« (122–159), »Čakavski sabor: nacionalni značaj regionalnog« (160–166), »Klasno ili nacionalno? I klasno i nacionalno« (167–212), »Omladinski i studentski pokret: različitost interesa i ideja« (213–265), »Sukob hrvatskih i talijanskih reformsko-nacionalnih koncepcija« (266–291), »Kako se u Istri i Rijeci shvaćalo tzv. Srpsko pitanje?« (292–302). Prvi dio prati ulogu i ciljeve Matice hrvatske u pokretu na ovom prostoru, dok se drugi bavi posebnosti istarskog »proljeća« u vidu Čakavskog sabora, koji je predstavljao samu srž ideje o kulturnoj specifičnosti istarskih Hrvata unutar jedinstvene hrvatske kulture, a samim time i ukazivao na potrebu specifičnog pristupa Istri i u pogledu Hrvatskog proljeća, pristupa koji istovremeno ne bi bio nikakva prijetnja jedinstvu pokreta. Treći se dio osvrće na ideološku utemeljenost Hrvatskog proljeća, a četvrti se bavi studentskim pokretom, njegovom mladenačkom energijom, ali i razjedinjenošću i njegovim slabim odjekom na istarsko-riječkom području. Peti dio rasvjetljava jedan specifično istarski element »proljeća« – »intelektualni« sukob hrvatskih i talijanskih reformsko-nacionalnih koncepcija, koji je zaustavljen kada je vodstvo istarsko-riječkoga SK zaprijetilo sankcijama svim osobama u sukobu, a posljednji dio razmatra poglede na tzv. srpsko pitanje u Istri i Rijeci.

Posljednja cjelina – »Slom i progon« (303–342) sastoji se od ovih dijelova: »Sudbina Matice hrvatske i Čakavskog sabora« (304–315), »Magnum crimen istarsko-riječkih ‘proljećara’« (316–331), i »‘Grješno’ istarsko-riječko hrvatsko nakladništvo« (332–342), a obrađuje kraj i posljedice »proljeća«. Na samome kraju, kao svojevrsni zaključak, autor nudi još nekoliko dobro sažetih misli naslovljenih »I na koncu još pokoja riječ – Razmatranja o stvarnosti, stereotipima i mogućnostima« (343–352), gdje Hrvatsko proljeće prikazuje kao svojevrsan prvi glas u masi koji će se jasno artikulirati tek nekih dvadesetak godina kasnije.

Istra i Rijeka u Hrvatskome proljeću je studija koja prvi put ozbiljnije pristupa temi Hrvatskog proljeća u Istri i Rijeci, temi koja će svakako i u budućnosti privlačiti pažnju kako povjesničara, tako i javnosti.

Napomenimo još i da se na kraju knjige nalaze sažetak na hrvatskom i engleskom jeziku (353–358), popis vrela i literature (359–368), kazalo imena i kazalo mjesta i pojmova (369–381), te bilješka o autoru (382).

Gordan Grzunov